
Мр Милан ТРИПКОВИЋ

ПРИВАТНА ВАЉЕВСКА ЖЕНСКА ГИМНАЗИЈА (1904—1912)

Могућности школовања женске деце у Србији, поготову у мањим местима, биле су прилично ограничене. Избор је био врло мали. Законске одредбе спречавале су многе ученице да наставе школовање у гимназији. Министар просвете Андра Борђевић, расписом од 10. јула 1894. године¹, наредио је да се женска деца од наредне школске године више не примају у први разред. Већ наредне године тај документ је стављен ван снаге, али су нека ограничења остала. Јула 1897. године посебним расписом се допушта женској деци да могу учити само нижу гимназију с тим да приликом пријема у први разред не могу имати више од 12 година, а у току школовања не могу поновити ни један разред.

Те разлике су прављене и у основној школи, па се где је то могуће стварала посебна женска школа. Почетком 20. века у ваљевском округу радиле су три женске основне школе: у Ваљеву, Убу и Обреновцу.

Школовање женске деце, по завршетку основне школе, у мањим местима било је без већег избора, поготову за децу сиромашнијих родитеља који нису могли да школују своју децу ван Ваљева.

У Ваљеву је од 1897. године радила приватна школа Женска радничка школа Ваљевске женске подружине. Циљ оснивања школе је да се „наша младеж“, нарочито сирочад, обучава белом рубљу, везу, кројењу и шивењу хаљина. У овој школи учили су се следећи предмети: наука хришћанска, српски језик, рачун, женски рад и теорија рада.

Школа је примала ученице од 13 до 17 година и претходно завршена најмање два разреда основне школе. У школу се примало око 30 ученица. На крају школовања које је трајало најмање три године најбоља ученица је добијала награду — шиваћу машину. На крају школске године приређивана је изложба радова, које су у току године радиле ученице².

---

¹ Сви датуми су по старом календару.

² Јубиларна година школског центра за економско образовање 1969/70, Ваљево 1970, 18—19.

Ова школа је била најсолиднија међу стручним школама у Ваљеву.

Друга женска школа, такође приватна, била је Девојачка школа, основана 1899. године, која је била ранга више народне школе. Општина је помогла школу намештајем, училима и осталим прибором.

О карактеру ове школе најбоље се изразио школски надзорник за округ ваљевски (1904. год.): „Овогодишњим постигнутим успехом ова школа има карактер Девојачке школе. По женском раду личи на радничке школе женског друштва, по успеху у страним језицима личи на грађанску школу, а по осталим предметима личи на гимназију³.”

Број свршених ученица у 1904. години свео се на 23 у сва три разреда што је далеко испод броја ученика у једном разреду основне школе у Ваљеву.

Све то је утицало да се школа укине 1904. године.

Укидањем Девојачке школе у Ваљеву постаје још актуелније питање школовања женске деце. „С тога неколико бачких родитеља, желећи да својој деци пруже јаче школско образовање, а увиђајући све незгоде око раног одвајања женске деце од кући и родитељског надзора, изнесу мисао да у Ваљеву отворе приватну женску гимназију коју би издржавали о свом трошку⁴.”

Већ 18. августа 1904. године одржана је конференција бачких родитеља поводом ове идеје о отварању женске школе. Учесници овог скупа сложили су се да се оснује ова школа, обавезали су се да ће издржавати школу, изабрали су један ужи одбор, који ће радити на отварању школе. Одбор се одмах споразумео са Петром Живковићем, директором гимназије у пензији и професорима Ваљевске гимназије да хонорарно предају, а од Општине је добијена зграда за школу. Министру просвете и црквених послова упућена је молба за одобрење да се ова школа отвори. „Господин Министар просвете усвојио је ову молбу, те је 15. септембра изволео издејствовати указ Њ. В. Краља, којим се на основу чл. 7. закона о средњим школама одобрава отварање приватне четвороразредне Више женске школе у Ваљеву; а у исто време изволео је потврдити и избор наставничког особља⁵.”

Формиран је и Школски одбор који се бринуо о материјалном издржавању школе, а редовно је држао своје седнице на којима су се доносиле одлуке у вези рада школе. У његовом саставу били су: председник Лука Момировић, судски мајор, чланови: др Мијаило Цвијетић, окр. физикус, Здравко Пауновић, прота, Марјан Бирчанин, трговац и Петар Ј. Живковић, управитељ школе.

Упис у Приватну ваљевску вишу женску школу вршен је од 25. до 28. септембра, а пријемни испит обављен је 30. септембра. Редовна

³ Милан Трипковић, Ваљево 1900—1941, Ваљево 1980, 69.

⁴ Годишњи извештај о раду и успеху у школској 1904—1905. години. Приватне ваљевске више женске школе, Ваљево 1905, 3.

⁵ Исто, 4.

настава почела је 3. октобра. Програм по наставном плану који је одобрио Министар просвете реализовао се благовремено. У I разред се уписало 25 ученица, а на крају школске године остало их је 22, од којих је 15 положило разред, а седам је полагало разредне испите.

У првој години рада наставу су изводили:

1. Петар Живковић, управитељ и професор математике;
2. Богдан Јанковић, директор Ваљевске гимназије и професор јестаственице;
3. Здравко Пауновић, прота, хришћанска наука (због премештаја из Ваљева заменио га Мијаило Вићентијевић, свештеник);
4. Сретен Вукашиновић, професор немачког језика;
5. Мина Миљковић, професор српског језика;
6. Милан Грујић, студент (историја и земљопис);
7. Лазар Крцалић, учитељ цртања за краснопис и слободно цртање;
8. Јосип Урбан, војни капелник, за нотну певање;
9. Јулка Протић, учитељица у пензији, за гимнастику;
10. Персида Вићентијевић, учитељица женског рада;
11. Дужност школског лекара вршио је окружни физикус др Мијаило Цвијетић⁶.

Програм је тако састављен да омогући испуњење задатка ових школа: да девојкама да општу девојачку спрему и да буде основа за гимназијско образовање женске деце. Ученице које заврше четири разреда стицале су право на пријем у средњу школу за женску децу (женску гимназију) и учитељску школу⁷.

Наставни план за прва четири разреда а највећим делом је прилагођен гимназијском наставном плану.

Школа је радила према Наставном плану за више женске школе (усвојен 12. августа 1904. године):

Обавезни предмети: веронаука, српски језик, немачки језик, руски језик, земљопис, историја, јестаственица, математика, физика, хигијена, краснопис, слободно цртање, певање, женски рад, гимнастика. Касније је уведен и латински језик у V и VI разреду.

Необавезни предмети: француски језик, педагогија и кућанство.

Само је један страни језик обавезан, немачки. У V и VI разреду реални предмети се не уче, и осим српског и немачког језика, руски језик и хигијена су обавезни предмети, а као изборни обавезни су француски језик, педагогија и кућанство.

Ученицима је у договору са родитељима допуштено да међу необавезним предметима саме врше избор. При том се морало пазити

---

⁶ Исто, 4—5.

⁷ У Србији је школске 1905/1906. године радило шест виших женских школа, и то у: Београду, Крагујевцу, Шапцу, Ваљеву, Крушевцу, Нишу; прве три су државне, а остале приватне — Преглед школа (уређење, буџет, статистички подаци) — саставио Милан Шивић, Београд 1906, 24.

да укупан број недељних часова по ученици не буде већи од 34, рачунајући у овај број и часове вештина.

Приликом избора једног или више необавезних предмета ученице имају право да се по својој молби или молби родитеља ослободе оноликог броја часова женског рада или слободног цртања колики је број недељних часова добровољно узетих научних предмета⁸.

Школу су издржавали ђачки родитељи, према свом имовном стању од 5 до 20 динара месечно (шк. 1906/7. год. од 5 до 25), а сиромашне ученице које су завршиле основну школу са врло добрим и одличним успехом ослобађане су плаћања.

Хонорар наставника износио је 5 динара по часу, а управитељски додатак 20 динара месечно.

Добар развој ове школе утицао је да и други пруже материјалну помоћ. Окружна скупштина у Ваљеву у свом буџету за 1907. годину одредила је помоћ школи у износу од 500 динара, што је и Министар финансија одобрио, а Ваљевска општина, такође је у свом буџету за 1907. годину одредила помоћ школи — 1.000 динара. Општина је дала школи бесплатно зграду где је извођена настава, затим дрва и огрев⁹.

Школа се добро развијала; није било већег осипања ученица.

БРОЈНО СТАЊЕ УЧЕНИЦА¹⁰

Школска година	На почетку	На крају
1904/1905.	25	22
1906/1907.	46	40
1907/1908.	59	51
1908/1909.	71	63
1909/1910.	83	73
1910/1911.	106	99
1911/1912.	127	121

Повећање броја ученика од школске 1910/1911. године уследило је после отварања петог разреда. О том значајном догађају Суд општине ваљевске актом бр. 8562 од 12. августа 1910. године известио је школу: „Указом Његовог в. Краља од 12. ов. м. одобрено, да се приватна четвороразредна в. ж. школа у Ваљеву претвара у приватну непотпуну шесторазредну средњу школу за женску децу, коју ће школу од сада издржавати Суд ово општински.”¹¹ Школа је променила и име: Приватна ваљевска женска гимназија.

Свршене ученице IV разреда полагале су нижи течајни испит.

⁸ Исто, 24.

⁹ Годишњи извештај о раду и успеху у школској 1906/1907. години. Приватне ваљевске више женске школе, Ваљево 1907, 6.

¹⁰ Годишњи извештај Приватне ваљевске више женске школе и Приватне ваљевске женске гимназије.

¹¹ Годишњи извештај о раду и успеху у школској 1910/1911. години. Приватне ваљевске женске гимназије, Ваљево 1911, 8.

Успех ученица био је врло солидан. Овај податак је тим вреднији кад се зна да су у овој школској представи професори Ваљевске гимназије познати по великим захтевима и оштрим критеријумима. Међу њима по својој стручности и знању која су била цењена и ван ваљевске средине истицали су се: Богдан Јанковић, Петар Живковић, Панта Сарић, Сима Пандуровић, Григорије — Хаџи Ташковић, Јован Урбан, Давид Пијаде, Крста Тачевић, Петар Велимировић и др. У последње три школске године проценат одличних и врло добрих ученица износио је преко 50%, а био је релативно мали број поноваца, који се кретао од 1,7% до 5,4%. Најбољи успех постигнут је у школској 1911/1912. години: одличних 29%, врло добрих 29%, добрих 32%, полагало разредни испит 8% и понављало 1,7%.¹²

Највише ученица је из самог Ваљева. У последњој години рада школе: из Ваљева је 63% ученица, из Србије без Ваљева и ваљевског округа 31% и других места. Велики број ученица са стране говори о потреби овакве школе, интересу родитеља, али и угледу ваљевске школе.

У овој школи највише су се школовала деца трговаца и државних чиновника, која су била најбројнија у односу на децу родитеља других категорија занимања. У школској 1911/1912. години школовало се: деце трговаца 29%, државних чиновника 25%, занатлија 11,5%, наставника 11,5%, гостионичара 9,7%, земљорадника 8,6% и др. Највећи напредак је постигнут у обухвату деце земљорадника, мада је њих још увек мало. Њихов проценат у последњој години рада школе износио је 6,2%¹³ (школске 1908/1909. године школовала се свега једна ученица — дете земљорадника, или 1,6%). Ово је резултат општег напретка друштва, побољшања стандарда на селу и измењеног схватања школовања деце са села. С обзиром на услове школовања највероватније је реч о деци имућнијих родитеља.

Ученице нису оскудевале у уџбеницима. У штампаним годишњим извештајима наводе се сви уџбеници које су користиле ученице ове школе. О њиховом квалитету и ауторима може се судити на основу списка уџбеника за VI разред: Историја хришћанске цркве од П. Швабића. Немачка читанка II део од Кангрге и немачка граматика (синтакса) од Ст. Предића. Математика од Мочника за више разреде средњих школа. Француска граматика од Ј. Адамовића и *Lettres de mon moulin* од Daudet-а. Зоологија од Давидовића. Теорија књижевности од П. Борђевића. Преглед српске књижевности од Поповића. Прегледи из књижевности од Ст. Новаковића. Лектира (1. Пера Сегединац од Л. Костића, 2. Младост Доситеја Обрадовића, 3. Дубравка од Гундулића, 4. Антологија дубровачке лирике од Реше-

---

¹² Годишњи извештаји о раду и успеху Приватне ваљевске женске гимназије.

¹³ Годишњи извештај о раду и успеху у школској 1911/1912. години Приватне ваљевске женске гимназије, Ваљево 1912, 24.

тара). Латински језик: С. Nepos, Veto, Caesar, Commentari de bello Gallico. Латинска синтакса II део од др Јов. Туромана. Историја средњи век од Л. Зрнића. Географија: Основи математичке географије од др Гајсбека превео К. Ковачевић, проф.¹⁴

Наставна средства су прилично малобројна. За поједине предмете није било никаквих училиа, на пример за историју. Школа је школске 1911/1912. године располагала само са три збирке и књижицом:

Физичка збирка има по инвентару 53 предмета у 75 примерака.

Географска збирка има по инвентару 9 карата и 1 глоб.

Збирка училиа за математику има по инвентару 11 примерака.

Књижица: Наставничка књижица располагала је са 414 књига и 45 дела. Највећи део књига добијен је на поклон од Државне штампарије, по наређењу Министарства просвете и црквених послова.¹⁵

Школа није имала бачких дружина, али су њене ученице активне у раду Бачке литерарне дружине „Чика Љуба“ у Ваљевској гимназији, посебно у време док је њом руководио Сима Пандуровић, професор и песник.

Школа није имала никаквих фондова.

Велика пажња се посвећивала дневним излетима и вишедневним екскурзијама као саставним делом васпитно-образовног рада. Како су изведени дневни излети у околину Ваљева, школске 1910/1911. године видећемо на примеру II и III разреда:

II разред. 30. априла 1911. год. по подне у Беновац ради упознавања безцветница и инсеката са класном учитељицом г-ђицом Маријом Петронијевићевом.

III разред. 3. маја 1911. године после подне у Дегурић ради разгледања електричне централе са класном учитељицом г-ђицом Маријом Петронијевићевом.¹⁶

Исте школске године изведена је петодневна екскурзија: Ваљево — Шабац — Ковиљача — Лозница — Обреновац — Ваљево. Путовало се возом до Забрежја, одатле до Шапца лађом, из Шапца за Лозницу и Бању Ковиљачу возом, а у повратку истим правцем. Ова екскурзија била је велики доживљај за ученице. Један од најузбудљивијих дана на екскурзији био је 16. мај 1911. године:

„Чим је јутро освануло, сиђемо на железничку станицу. Око 6 часова кретосмо се за Ковиљачу. Пред очима нам се указа равна Мачва. У Змињаку, где се воз мало више задржава, разгледасмо најближу околину, спазисмо врло лепу цркву, која је нешто мало даље од станице. Целим путем ученице су биле веселе. Песма се орила кроз плодне и богате крајеве питоме и равне Мачве. Дивили смо се

¹⁴ Исто, 12—13.

¹⁵ Исто, 11.

¹⁶ Годишњи извештај о раду и успеху у школској 1910/1911. години Приватне ваљевске женске гимназије, Ваљево 1911, 14—15.

уређеним и ушореним мачванским селима. Приближујући се Лозници, њихово весеље би помућено сагледавши жељно очекивану Дрину а са њоме и Босну. На њиховом се лицу опази тужна збиља и тога часа заори се, тужним и плачним гласом запевана песма — Аој Босно, сиротицо клета. . .

У Лозници нас сачека Председник суда г. Чеда Бошковић са госпођом. Ту се воз мало задржава и одмах полази за Ковиљачу. На овдашњој станици сачека нас г. Управник Бање са г. Учитељем и одведоше нас до „Виле Ковиљаче”, где су нам припремљене собе за преноћиште. Ту се одморимо мало па пођемо да разгледамо Бању. Разгледасмо леп парк, место где се прави сумпоровито блато, затим извор сумпорне воде, коју сви по мало, пробасмо и увидесмо, да садржи доста сумпора. Изишавши из парка, пређемо преко друма и у долини сагледасмо два извора гвожђевите воде: један за пиће, други за очи. Пошто се ту написмо воде и одморисмо, кренемо на ручак. После ручка дође одмах г. Председник из Лознице са госпођом и са њима разгледамо модерно уређено сумпорно и гвожђевито купатило и онда кренемо сви на Дрину. Приближавајући се Дрини опазисмо под ногама читаве слојеве песка прошараног ситним камењем, које Дрина разноси за време разливања, јер је ту наша страна равна, те је Дрина може плавити. Услед киша, које су тих дана падале, беше Дрина мутна а њено силно хујање појачаваше нашу тугу, која нас беше све обузела, посматрајући преко ње Босну. Пошто смо накупили разноврсних и разнобојних каменчића и бацивши још један дуг и тужан поглед на Босну, вратисмо се у Ковиљачу.”¹⁷

Мада је школа била приватног карактера она је била под сталним надзором Министарства просвете и црквених послова. Бројне наредбе и летопис школе, објављени у годишњим извештајима, указују на ту везу, почев од постављања наставног кадра, па преко одобрења уџбеника и до боравка министарских изасланика који су сваке школске године прегледали целокупан рад у школи.

У јесен 1912. године укинуте су приватне женске гимназије, што је био случај и с ваљевском, а њене ученице уписале су се у Гимназију која је постала школа мешовитог типа.

И поред тешких услова, изводећи наставу у једној трошној згради, школа је постизала изванредне резултате. Неколико генерација имало је могућности да стекне солидну општу културу. Велики допринос пружили су професори Ваљевске гимназије, који су своја богата знања преносили ученицима ове школе.

---

¹⁷ Исто, 16.

Резюме

ЧАСТНАЯ ВАЛЕВСКАЯ ЖЕНСКАЯ ГИМНАЗИЯ (1904—1912)

После начальной школы для девочек, из-за требования закона, выбор дальнейшего образования был невелик.

В 1904. году в Валево, по иницијативе родителей учениц, основано Частное валевское женское высшее учебное заведение чью работу разрешил Министар просвещения. Обучение платили родители учениц, но могла валевская община и др.

Эта школа в 1910. году превращена в шестилетнюю и переименована в Частную валевскую женскую гимназию. Теперь обучение в гимназии платила Община Валево.

Эта школа отменена в 1912. году, а сё ученицы поступили в гимназию которая стала смешанной школой.